

IVO BOGDAN I VIKTOR VIDA

O B R A N A
HRVATSKE CJELOKUPNOSTI
I
JAVNIH RADNIKA

BUENOS AIRES 1954.

*Naslovnica zbirke političkih eseja i članaka *Obrana hrvatske cjelokupnosti i javnih radnika* iz 1954, koju je Vida objavio zajedno s Ivom Bogdanom*

[ESEJ IZ ZAJEDNIČKE ZBIRKE]

OBRANA HRVATSKE CJELOKUPNOSTI
I JAVNIH RADNIKA (1954)

(Izbor)

RASULO DORIANA VLAJA

Motto: *Molimo Ti se za ovog jadnog čovjeka,
što umrije kao budala tokom ove godine.*

Ch. Péguy: *Tapisseries*,
pag. 145, Edition Gallimard

Moleschott je ustvrdio da bez fosfora i kalcija nema pamćenja, a Michelet nadovezuje da bez pamćenja nema memoara. G. Raić je dokazao svojim knjigama, koje Splićani elegantno nazivaju škartocima, tj. papirnatim vrećicama, da ne obiluje tim dvama tako važnim i za memoare dragocjenim elementima. No dok fosfor može za jeftin novac nabaviti u prvoj ljekarni, ili – ako mu se tako više sviđa – u prvoj apoteci, za kalcij se, kažu, sam pobrinuo, crpeći ga iz svojih autarkijskih zaliha. Naime, g. Raić, otkada mu je izašla knjiga *Hrvatska i Srbija*, grize svoje nokte od zore do mraka, a taj se fenomen u medicini zove *onihofagija*, to jest terapija iliti liječenje “noktima”. U svakom slučaju, ako ta kura ne bi dovela do željenih rezultata, evo me – uvijek spremna – da mu pomognem osvježiti memoriju (i pregledati pravopis! memoara).

G. Raić nam priča u svojoj prvoj knjizi da je kao patetični srednjoškolac bio otišao u Srbiju da tamo na licu mjesta pogine kao Jugoslaven za samostalnost i veličinu Hrvatske. No opet ga vjetrogonje opovrgavaju, pripovijedajući uokolo na *garden partyama*, da on od srednje škole ima samo jedan razred i pol. I to da je jedan razred svršio sjedeći kod podvornika, dok je ono pol razreda apsolvirao rušeći lastavičja gnijezda pod strehom realke. Bio je doduše, vele, otišao u Srbiju, napisavši molbu za

mjesto ćete u prvom kragujevačkom žičarskom puku, ali ga je preskočila neka palavorda Đoko, tatin sin i mamina maza, pa se nulericom ošišani regrut Raić vratio u Hrvatsku neobavljena posla, donoseći sobom češnjak one visoke civilizacije, koju nam je onomad otkrio g. Krleža u Palais Chaillotu. G. Raić *Kulturträger?* Jakako! *Ex Oriente Luk!*

Nadalje u svom publicističkom prvijencu, koji je u početku zapadao 50 pesosa, a sada stoji skupa s *djontom* i *yapom* svega 25 pesosa, on predviđa, oslanjajući se na napredak znanosti, na moralni razvitak ljudi, kao što je on, i na zujanje u lijevom uhu, da će se uskoro zbiti novi Preporod i U-spostava hrvatske države, ali dakako bez Srijema, bez Bosne i Hercegovine, bez Boke kotorske i bez Istre, dok bi on tada počeo uređivati "Rinascitu" na splitskom pazaru, kad nikoga nema, a taj bi se list zatim, pod okriljem noći, u kojoj umiru sve boje, prevezio bracerom u Zadar i na Rijeku, u gradove, u kojima bi po želji g. Raića upravljala talijanska administracija. Na jednoj konferenciji za domaću i inozemnu štampu naš veleum je najavio treću knjigu pod naslovom *Ljudi i događaji (Uomini ed avvenimenti)*. Kad ta knjiga bude objelodanjena, ja ću napisati knjigu *Događaji i ljudi (Avvenimenti ed uomini)*, pa ću u toj svojoj drugoj knjizi pisati o njegovoj trećoj knjizi i dokazati spektralnom analizom, ili raščlambom g. Raića na sastavne dijelove, kako g. Raić češlja oblake, te kako je svojom prvom knjigom, *Hrvatska i Srbija*, počinio četverostruko samoubijstvo, a drugom knjigom, *Životni problem...*, priredio sebi građanski sprovod treće klase, bez vijenaca i bez karmina, a ja sam spreman da mu kao "stihoklepac" komponiram dostojnu elegiju.

On se, dakle, istovremeno, kao dr. Svugdić, evaporizirao u Srijemu, Herceg-Bosni, Boki i Istri. U Srijemu se izvolio trsiti košavom i rajčicama marke Kulpin g. Dunderskog, u Herceg-Bosni prerezao si je, kao Petronije, arbiter elegancije, sve Drine na ruci, u Istri je zagnjurio batiskafom Trieste, vlasništvom prof. Piccarda u strašne bezdane morske, iz kojih nije više isplutao. A u Boki se izložio žarkom suncu, pa kako je neoprezno skinuo slamnati šešir, da obriše krupne kaplje znoja, dobije žestoku sunčanicu. Tu dramu g. Raića Vlaha pratio je visoko

nad morem mladi mjesec, što ga je jedan moj predak kupio od saracenskih gusara, koji su ga pak bili nabavili od grčkih moreplovaca u visini Cipra, a u vrijeme Konstantina Porfirogeneta, kojega g. Raić nije konzultirao, zadovoljavajući se potpuno povijesnim smicalicama o Hrvatima i njihovim pokrajinama iz djela Jovana Raića, serbskog arhimandrita i historičara.

Polazeći sa somnambulističkog stanovišta da je Hrvatska etnički heterogena, a Srbija u tom pogledu jedinstvena i kompaktna, on je rekordno potukao sve političke novovjeke smetenjake ostavši sam na poprištu – sam kao dim na Obzoru potonula parobroda – dozivajući u to svoje vrzino kolo i Antu Starčevića, Oca Domovine, koji mu preko mene poručuje: “Iš, ne praši, nesretniče!”

Budite, g. Raiću, i odsada kao dosada veran čuvar ranjena Jadrana i raskomadane Hrvatske, za Vama stoji cela ujedinjena i narodno homogena (!??) otadžbina. E!

A sada pređimo na drugu knjigu g. Raića, na njegovo remek-djelo i kaljužni spomenik, koji se zove *Životni problem hrvatskog naroda*. Čini se da je ta knjiga zamišljena na zenitističkom vrtuljku g. Ljubomira Micića, a napisana u razdoblju jake nadrealističke ognjice, kad je živa u termometru pokazivala opasnu visinu od 42 egzistencijalistička stupnja. Ali svejedno, knjiga se lahko čita, pa sam je prošio na dušek. Ona zahvaća duboko našu političku problematiku i dragocjen je prilog za izučavanje političkih i inih djelatnosti g. Raića Vlaha u vrijeme ratnih godina. Bez ikakve gorčine tu se stilom teta Perside i rječnikom Ade Ciganlije raspravljaju pitanja sjajnih ćela, perika, zubi, odnosno nokata, bubotaka i modrica, profesionalne i amaterske špijunaže kao i problem jednog promašenog leta u avionu, leta koji je trebao poduzeti g. Raić. Ali, zahvaćen panikom, i zapostavljajući svoje posebničke probitke općem dobru, g. Raić nije odletio u London g. Petru Karadžorđeviću, nego je otišao da se ladi u sjenu Aja Sofije, “hrvatske džamije” g. Subašića, a ja sam se sklonio u “nehrvatsku katoličku crkvu” Sv. Marka u Mlecima, pa je zato posve razumljivo da sam mogao biti “osoba od povjerenja” kod Talijana, čije će pobjedonosne trupe biti pripuštene u hrvatsku Istru dobrotom srca i dubi-

nom patriotskog uma g. Raića Vlaha, osobe od nepovjerenja samo za jadne lastavice i pokisle vrapce na telegrafskoj žici.

G. Raić nas nervozno izvješćuje da je bio osuđen na smrt, i to od jugoslavenskih vlasti, kao vrli rvacki rodoljub, koji je pisao na zidu buvare “živio ja”, ali čini se da je izvršenje smrtno kazne odgođeno, jer je padala kiša u predgrađu na prazne “flajškonzerve”, i ja mu od srca čestitam što je izmakao tako drastičnim mjerama. Osim toga on u svojoj knjizi naređuje dr. Matiću da prestane s napadajima na “lijepotu hrvatskog jezika”, koji jezik jedino on ima pravo iznakaziti. Kad je g. Marko Sinovčić, koji sanja mašinu za pletenje pulovera, kad je, dakle, g. Marko, apsolutni makarskog sveučilišta i *protomartyr* hrvatske narodno homogene Katoličke crkve, pročitao *Životni problem hrvatskog naroda*, onda je kihnuo. Unda se otvorio prozor. Nato je g. Marko zamoljen da najprije otvori prozor, pa da zatim kihne. To je toliko razbjesnilo našega skeptika da je šcepao knjigu i bacio ju kroz prozor u bostan s oprosnim pozdravom: “Š đavolom i takva knjiga!” Protrljavši ruke i pogladivši hrvatske obrve zdesna nalijevo, g. Sinovčić je, ni časa ne časeći, sjeo za hrvatski pisaci stol s pleterom, u svom hrvatskom kabinetu, s grbom, i počeo pisati svoju nehrvatsku “knjižicu” s pleterom, o kardinalu Stepincu i Državi i to tako da je uglavnom prihvatio tezu državnog tužioca na procesu u Zagrebu, akoprem je, koliko je meni poznato, g. Marko uporni trezvenjak.

Podnaslov je spomenutoj knjizi g. Raića sljedeći: *Zašto Hrvatska mora biti narodno homogena država*. Pa dobro, što mislite, čitatelju, zašto naša domovina mora biti narodnosno homogena država? Ako Vi toga ne znate, ja ću Vam odmah reći. G. Raić misli da Hrvatska mora biti narodno homogena država prvo zato što ja imam “nisko čelo”; drugo zato što su gg. Ostović, Kljaković i Ciliga objavili svoje knjige prije njega; treće zato što mene bole kutnjaci kad se vrijeme mijenja; četvrto zato što je moja “kosa tvrda kao konjska struna” i peto zato što on poziva Splićane da zajednički uhvate štap za jedan kraj kao Sabinjani kad se zaklinju na bodeže, ali Splićani neće ni da čuju za njegove “punktacije”, pa drže “bagulinu” visoko, da im se g. Raić ne približi. Osim toga, budući da u Boki ima i pravoslav-

nog življa, gosin Raić rasuđuje, e bi trebalo Boku ustupiti Crnoj Gori, ali uz uvjet, dakako, da ja ne postanem crnogorskim državljaninom. Tome se može doskočiti selidbom pučanstva. Napustivši definitivno Boku, ja bih sa zavežljajem na prutiću od jasike krenuo u *reliquiae reliquiarum Croatiae*. Na granici minijaturne države dočekaao bi me g. Raić i posvojio. On bi se pobrinuo za moje namještenje i dao bi mi nekoliko lekcija iz bazičnog hrvatskog jezika, dok bi troškove oko moga izdržavanja plaćao g. Subašić, iz fonda svojih “Argentinskih novina”, u kojima bi branio pravednu hrvatsku stvar na zadovoljstvo ovdašnjeg jugoslavenskog kraljevskog poslanstva. Kad bih dobro naučio njegov jezik, g. Raić bi me slavodobitno predstavio prijateljima na terasi hotela Esplanade i ja bih zajedno s njima lizao sladoled od jagoda. Zimi bi g. Raić hodao u togi od fuštanja, baštinjenoj od iliričkog imperatora Claudia, koji je potukao Gote g. Buća negdje oko Skoplja, a ljeti bi gazio u “zlatnim sandalima Dioklecijanovim”, zaboravivši časne opanke svojih pređa i učeći plivanju češke “kapelmajstore” na Jadranu (ako bi što od njega ostalo za Hrvatsku), po kojemu plutaju čepovi pivskih flaša. No uto bi buknuo novi rat, Albanija bi zaposjela i anektirala Boku kotorsku, a Esplanadu čete *obergruppenstrumfena* Busenhaltera s glavom kakti kruška. Albanija bi poslala svoju miriditsku delegaciju na čelu s generalom Ndocom Zadrimom i s dva novinska atašea, koji bi počeli izdavati “Preporod” ili “Besu”. G. Raić bi bio imenovan glavnim urednikom, dok bi za odgovornog urednika, koji potpisuje list, predložio drugu figuru, nekog Selaka, a meni bi ponudili posao prevodioca u tim novinama, koje bi se, ponavljam, zvale “Besa”. Ja bih to objeručke prihvatio, s namjerom da, kad-tad, odmikljam u Albaniju, jer bi me u međuvremenu drugi Raići proglasili opasnim simpatizerom generalisima Piroška Balalajkovića Kavijarovskog, koji kunja na Sjeveru, svirajući Rahmanjina, i čeka zgodan čas da mu ludovi omoguće da se spusti k Jugozapadu.

“Ovdje je vrug odnio svaku šalu”, velim u onim budućim vremenima g. Raiću. “Kad kod kuće vlada diktatura najbolje je otići u inozemstvo, pa iako i tamo vlada diktatura – rekao mi je Cihlar Nehajev.”

“Idite”, kaže mi g. Raić, “i ja bih drage volje, jer lijepo je umrijeti za domovinu, ali je još ljepše živjeti, no ja moram za račun ovdašnje vlade promatrati kroz durbin pokrete i odnose miridita i bradonjita.”

Ja otvorim, dakle, svoj kovčeg, u nj stavim par hlača sa četvorinama na koljenu, jednu bijelu košulju i dvije-tri knjige, oprostim se s Tinom i Franom u Viškom podrumu, prijavim se albanskom konzulatu kao osoba zavičajna u okupiranoj Boki i zatražim putne isprave na koje prema privremenom statusu zavičajnih u anektiranoj pokrajini imadem pravo. Ne odem naravno u Boku, koja se pretvorila u košnicu, nego ravno u Tiranu, da tamo nepoznat i bez glavobolje dočekam s obitelji Saveznike. Dođu napokon i zapadni Saveznici i svijet, koji su oni oslobodili, odahne.

Nakon stanovitog vremena dođe i g. Raić. Dođu i prijatelji sa svih strana svijeta i počnu zamjeravati g. Raiću što se primio položaja glavnog urednika “Preporoda” – “Bese”, a mogao je – koljenović i značajnik! – lijepo živjeti od rente i ne postati *camerata* Pizza Napoletana odnosno, Timballo di Durazzo, to jest drug Popriguša. Tada, dragi moji, g. Raić izvrne lonac, i

Tko bi gori, eto e doli – a tko doli, gori ustaje...

“Ja sam”, kaže, “bio kaplar u miriditskom ‘Preporodu’, ja sam motrio kroz kanoćal odnose miridita i bradonjita-četnikita, a ovaj ovdje”, i upre prstom u mene, “on je bio *quasi*-đeneral, osoba od povjerenja, vrlo utjecajna ličnost u Zagrebu s veoma jakim vezama. On je stanovao u luksuznim hotelima s toplom vodom i šalatom s octom bez ulja. K njemu su zalazili visoki politički faktori, Tin Ujević, Frano Alfirević i Franjo Domović, poznati bogataši i za život – kao i on – vrlo sposobni ljudi. Prvi je napisao glasovitu političku studiju *Ljudi za vratima gostionice* u kojoj pledira za razdiobu Balkana na utjecajne sfere, drugi je objavio ekonomsku studiju *More i daleki gradovi* u kojoj se ustvari traži norveški bakalar za Dalmaciju, a treći je u *Razlupanom nebu*, pod zlokobnim utjecajem Lojzeka Majera, skicirao sustav meteoroloških promjena nad Hrvatskim

zagorjem. Eto vidite, taj Vida je itekako bio potreban Miriditima, toliko potreban da je svojim prevodima u šest mjeseci zaposlenja zaradio u 'Preporodu' – 'Besi' 6 (slovima šest) tisuća antiposnih ratnih kuna zlatica... Osim toga bio je albanski državljani, znate, albanski državljani, državljani, glasač na izborima u Tirani, a sve je to vrlo važno, lijepo je živjeti za domovinu, ali je još ljepše za nju umrijeti, kako sam to ja i svi mi učinili..."

Elem, u toj svojoj drugoj knjizi g. Raić, kako već rekoh, proučava buduće uređenje Hrvatske i sve probleme, koji su s time u savezu, s višeg stanovišta historije, kunsthistorije, poluhistorije, sokologije, orjunistike, istine, poluistine, etničkih i četničkih kategorija. A sve to doneseno u ruhu Belić–Boranićeva pravopisa, koji su pustahije zgužvale na putu. U tom kompleksnom študiju, u kojemu se zove u pomoć Goethe, Gargantua i gđa Zdenka Smrekar, on navodi nekoliko primjera svojih osobnih intervencija. Tako je principijelno izdevetao nekolicinu svojih protivnika da im je stala sapa dok ih je bubao, a Hrvatska je proglasila opće krzmanje, generalni štrajk, samo da može s balkona pratiti taj publicistički metež i pandemonij. I meni bi, priznaje, bio naravnao pogruta leđa, ali ja sam na vrijeme kliznuo kao Dučić pred Apašima u Parizu, i čitatelj odmah uočava osnovnu činjenicu da sam ponešto brži od njega, kao čedo atomskog razdoblja, dok on još živi od sjećanja na vodenu paru i plinsku rasvjetu. On jedino bolje od mene govori i piše *basic*-hrvatski, jer ja nijesam nikada osjetio, kako on kaže, "ljubopitstvo". Nijesam bio "ljubopitan" da upoznam kao dobrovoljac Srbiju i da tamo naučim hrvatski jezik, kao što ga je on naučio.

Pored tih gungula i pljusaka, koje je podijelio desno i lijevo, dok je čitao Nietzschea u skraćenom izdanju za soldate i roman *Hajduk Stanko* od Veselinovića, odmarajući se od enerantnih putovanja, g. Raić pokazuje, kako već vidjesmo, toliku znatiželju, toliko "ljubopitstvo" za tuđe kose, ćele, nosove, koji se u Dalmaciji zovu *flok*, a u Madridu *trompa*, i za tuđe zube, da je, sudeći po svemu, promašio karijeru: trebao je studirati odontologiju, otorinolaringologiju i više vlasuljarstvo. Znam da

ćete mi skrenuti pažnju na dramatični fakat nižih razreda njegovih niskih srednjih škola, a za odontologa treba ispit zrelosti i sveučilišna diploma, na što ću se ja usuditi da vas podsjetim kako je on završio bačizerat i više političke znanosti u pučkome sveučilištu g. Subašića, koji ga je kao rektor Manji-fikus spomenute Univerze promaknuo na čast doktora – vjerovali ili ne – u “Izboru” g. Marka Sinovčića, herezijaske. Na svaki način sa ili bez privremenog dokoturata i *polytehnika*, g. Raić se mogao zaputiti u pravcu zuboteknika i postati vrijedan član hrvatskog društva kao brico, ali opet iskrsava iz podsvijesti pitanje, tko bi se dao obrijati od toga nervčika. Naš bi svijet postao jedna šuma brada i četnici bi nam pali u zagrljaj, kao ševe na zrcalo našeg tužnog Gaša, ali kada bi prepoznali Modrobradog, g. generala Drinjanina, brzo bi se preobukli u mlinare i otišli zlo činiti na drugu stranu, šaljući prosvjede Ligi naroda, jer da su ne samo svi ustaše, nego i Hrvati uopće, zreli za sjekiru, a oni, četnici, da su sveci, te da se hrane muhama, koje su jesenje oluje pobile.

G. Raić je inaugurirao u emigraciji razdoblje ispitivanja podrijetla Hrvata, a za znanstveno mjerilo, da li je netko Hrvat ili nije, služi mu dočetak *-ić* ili *-čić* patronimičkih prezimena, kao npr. Magarašević, “ministar prosvjete” i štovatelj g. političkog urednika. Čim sam za taj naučni kriterij čuo, počeh se tresti kao topola na vjetru, ali sam brzo doskočio toj Raićevoj rasističkoj klopci. Ne treba mi ništa drugo, mislio sam, nego tek dodati *-čić*, ili *-ić* na prezime, i za sto godina, najkasnije, književni historičari proglasit će me potomkom Štefice Vidačić, mis Europe iz 1928. god., rasne Hrvatice, koja je imala djeđa što se zvao Vidak ili Vid, a mogao je kao Vito stići iz Jakina. Ali će paralelna istraživanja nedvojbeno utvrditi da je u ovom mizernom i ružnom stoljeću samo g. Raić bio lijep, ako i ne sasvim lijep, a ono svakako markantan tip, i da se V. Nikolić sa svojom “pepeljastom kosom”, a ja s mojom “konjskostrunastom” nijesmo smjeli ni pojaviti na konkursu za kralja ljepote, na kojemu je zbog svojih “rica” g. Raić smjesta bio izabran kao *King of Beauty* među onduliranim starkeljama s time da obnaša i čast princeze gramatičkih pogrešaka na vrtnoj zabavi s

plesom do zore, kao što je ovaj, gdje dobitnika nagrađuju bijelom kavom i “medijalunama” iz kavana u koje je naš Kralj uveo svoje ljepotansko-prijestolne “besede”.

On za sebe tvrdi da je iz Splita, a Splićani razvijaju duge teorije o tome, pa dok ne stigne izvješće Povjerenstva za razgraničenje, ja šetam sam jesenjim alejama, večernje sjene rastu na zemlji, a suho lišće šumi pod mojim nogama, i sveudilj mislim da g. Raić ne misli da je život – ah – tako kratkotrajan. Može li se živjeti mirno i sretno na zemlji u ovom kratkotrajnom vijeku – ja se pitam – kad gledam sav ovaj belaj oko sebe, ovu zbrku, koju povećavaju brzobjavne čestitke g. Tugomira Solda “Izboru” g. Marka, tj. g. Josipa Subašića. Može se živjeti mirno i zadovoljno na zemlji, može, ali prvi preduvjet za to jest: Poštuj, da budeš poštovan! Idimo dalje!

Budući je g. Raić, kao žrtva svoga kompleksića, pristaša plavokose rasističke teorije, sve mi se čini da on ustvari ni ne želi biti Splićaninom, jer je Split kao svi gradovi na Sredozemnom moru izložen opasnim mediteranskim kontaminacijama, pa bi bilo najuputnije, kad se ionako bavi podrijetlima i mjestima rođenja, da sebe smjesti u rasno čiste, blond gradove Baltika, a mi ćemo zažmiriti. Nije isključeno da je g. Raić svoju knjigu *Hrvatska i Srbija* napisao u Revalu, dok bi se skoro sa sigurnošću moglo zaključiti da je *Životni problem* koncipirao u gradu Riga, pa bi bilo logično da skupa sa svojim knjigama i simpatizerima, ukoliko ih ima, ode definitivno u te sjeverne gradove, prošavši kroz Kowno, sa *Životnim problemom* kao salvakonduktom. Koji mu Bosanac, koji mu Hercegovac, Bokelj, Sremac ili Istranin ne bi platio putni trošak?!

Jednoga dana, dok smo popravljali uzlove od kravate pred zrcalom kavane, gdje suvereno vlada “Kružock” redom u glavi i tolerancijom u razgovoru, izrazi mi g. dr. Baričević bojazan da je g. Raić jedini pisac koji može živjeti od svojih knjiga. Ja sam odgovorio dr. Baričeviću da se od takvih knjiga može i umrijeti, ako i ne pred suvremenima, a ono svakako pred potomstvom i to ne samo njihovi autori nego dapače i njihovi slavitelji, koje autori iz zahvalnosti nazivlju Engelbertima i Hermenegildima na “beredama”, dok se slamčicom srče narančevac.

Na upit jednog narodnog predstavnika iz Bundestaga zašto se g. Raić bavi takvom literaturom, interpelirani je g. Raić odgovorio, dok je sijevala magnezija i škljocali fotografski aparati, da tako piše prvo jer mu je čef, a drugo zato da razvije kod našeg “malog čovjeka” ljubav za kulturne radnike, a tko u to sumnja, neka zapita, što ona misli, kuharicu gđe Rite Hayworth, koja je, saznavši za uspjeh memoara g. Raića Vlahaha, zamolila brzoglasno njegova izdavača da joj predstavi pisca, jer i ona sprema knjigu uspomena pod naslovom *Rekla-kazala* s podnaslovom *Zašto ruska salata mora biti u homogenoj majonezi?* Ufati se je da će odaziv odabranih čitateljica iz sindikata Cogaa (kuvara) i bedinerica biti s vremenom sve veći, ali će zato stradati ručkovi, a sobe će ostati neprozračene, premda će porasti procenat pismenih, koji će naučiti od g. Raića sve njegove latinske izričaje. Jer on piše *sine ira et studio*, a ja dobro znam, gledajući na stvari *sub specie aeternitatis*, što je njemu *in pectore*, a što *in camera caritatis*, kad piše *pro foro interno*, a kada *pro foro externo* u svojim djelima, što predstavljaju egzemplarnu *diminutio capitis*.

Što se mene osobno tiče, namjere su g. Raića vrlo prozirne. Tvrdeći istovremeno da sam bivši komunist i bivši fašist, naš me majstor dijalektike nastoji proglasiti aktuelnim nacional-socijalistom, uglaviti kao krivca za palež Raićstaga i rušitelja Prvog, Drugog i Trećeg Velikog Njemačkog Raića. Dobar kao g. Maljenkov i politički oštrouman kao g. De Gaulle, koji bi htio da Njemačka bude slabija od Francuske, ali zato jača od Rusije, g. Raić je lijep kao g. Mosadek i šaren kao g. Subašić, koji je prvim skupinama naših poratnih iseljenika zaželio dobrodošlicu sočnim jezikom balkanskog reljefa, šaljući ih u Nirvanu – a sada prurušen u nacionalistu želi skromnošću svoga duhovnoga radijusa dijeliti lekcije iz patriotizma. Ma gdje smo mi to? Ovo je konac pameti ljudske! Kako g. Raić, tako mi i g. Subašić slični renesansnim *puttima* u pečenoj glini, koje je oblikovao nenadmašivi majstor Luca Della Robbia, a kad hodaju *avenidama* i šeću pod platanama, držeći se ispod ruke kao dva lumena, koje je izbacio na površinu kaosa našeg vremena, uvijek se sjetim – a ne znam zašto – predsjednika Indijske Unije, g. Rajendre

Prasada. To će biti valjda stoga što je odmah do Indije Tibet sa svojim dijamantnim majdanima, kao što je neposredno do gg. Raića i Subašića Velika Srbija, odnosno Jugoslavija Pašića i Pere Živkovića, ženeroznih financijera.

U *Životnom problemu* g. Raić iznosi historijat našega poznanstva i ljubavi kroz kamiš. On se nalazio u "Preporodu" onoga dana kada sam ja tamo stigao kao prevodilac, i da me prikaže svojim – kako on veli – "malim ljudima" kao čovjeka, koji je preda nj banuo iz svoga ništavila, princ Kolibri, koji piše ne za "male ljude", nego za duhovnu Trešnjevku, s pizmom i u savršenoj odsutnosti humora, izjavljuje da do tog kobnog dana, u kojemu je sudbina sukobila starog Zeppelina s mladim Thunderbirdom, nikada nije bio čuo za mene. Ni ja, pravo da vam kažem, prije toga nijesam znao za njegov boravak na zemlji, jer između tolikih Rista, Melentija i Jovana Raića, arki-mandrita, kako da pomislim da postoje još i Vlaha Raići, arki-mandrili? Ali, da on za moje ime nije nikada čuo, ta činjenica zabrinjuje više zbog njega samoga nego zbog moje malenkosti. Jer, dosjećam se i shvaćam, da g. Raić nije znao za postojanje "Hrvatske revije", "Hrvatskog kola" i "Savremenika" u Zagrebu, u kojima sam surađivao od 1934, ali ne mogu razumjeti i neoprostivo je da g. Raić nije znao ni za postojanje "Obzora", jer da je to znao, i čitao "Obzor", bio bi sigurno sretao od vremena do vremena i moje ime u podlisku tih novina. Izim toga, sudeći druge po sebi, on tvrdi da sam "do napadaja Osovinskih sila na Jugoslaviju bio Jugoslaven, pa sam za Stojadinovićeve režima dobio stipendiju da učim u Italiji". Međutim stvari su ovako stajale: nižepotpisani je bio izbačen iz kotorske gimnazije, kao sedmoškolac, jer se nije htio upisati u Raićev Jugosokol. Nižepotpisanom su oca, malog poreznog činovnika, zbog te afere premjestili u Crnu Goru i nižepotpisanom je to žao. Ne zbog Jugosokola i g. Raića, nego zbog starog oca. Nešto prije toga g. Raić se bavio sportom bacanja bomba na hrvatske domove i čitaonice u Dalmaciji, pod okriljem žandarmerije s okovratnikom malčice prljavim, a g. Josif Subašić je nešto kasnije, kao gost Iseljeničkog komesarijata obilazio, podilazio i nadilazio Jugoslaviju i sva je razlika između te gospode s jedne i mene

s druge strane u tome što se za njih ne može reći da su šupljih džepova, a za mene se ne može kazati da sam šuplje glave.

Samim tim što sam kao sveučilištarac surađivao u “Obzoru”, objavljujući feljtone, moglo bi se pretpostaviti da sam bio Jugoslaven, no činjenica da sam istodobno bio suradnikom “Hrvatske revije”, “Kola” i “Savremenika”, koji “slavo-serba” i Raića nisu tiskali, isključuje tu mogućnost i ruši tezu g. Vlaha s brzim naglaskom na prednje *a*. Ja jesam za režima g. Stojadinovića, s kojim je režimom g. Raić koketirao kao obzoraš, dobio stipendiju, ali ne od tog režima, nego od IRCE (Istituto relazionali culturali con l'estero), kao slušač Filozofskog fakulteta u talijanskom odsjeku romanskog seminara, gdje su moji radovi s područja talijanske književnosti bili zapaženi i pohvaljeni. Nadalje, g. Raić, kojega su ostavili memoarski vitamini, kaže da sam u “Preporodu” bio na talijanskom “platežnom spisku”. Međutim istina je upravo obrnuto, tj. on je bio na talijanskom fašističkom “platežnom spisku”, dok sam ja bio na plaćevnom iskazu Državne prve realne gimnazije u Zagrebu s koje sam u svojstvu nastavnika talijanskog jezika i književnosti bio dodijeljen na rad talijanskom seminaru Hrvatskog sveučilišta, a kad je predstojnik toga seminara, sveuč. prof. Mirko Deanović čuo da prevodim za “Preporod”, reče mi jednog dana tužno: “Tamo je onaj umišljenko Raić. Što bi tek bilo da ima maturu!”

Talijani su tražili stručnjake za talijanski jezik, pa kako ih u uredništvu “Preporoda” nisu mogli naći, obratili su se na Sveučilište, te su tako za “Preporod” prevodila i dva ondašnja studenta, Ivica Frangeš iz Sarajeva i neki Pejkov ili Petkov, Bugarin, koji je, što se tiče znanja talijanskog jezika i društvene pristojnosti, mogao prevesti žedna preko vode g. Raića Vlaha, glavnog urednika, tj. *Redattore Capo*, odnosno Redaktora Kaponju, koji je ovako sprezao prezent talijanskog glagola *essere* (biti): *mi šon, ti tiže, el že, noi šemo, voi še, i že*, dočim je glagol *avere* (imati) na sljedeći način tirao priko Ravnih kotara: *mi go, ti ti ga, lu ga, noi gavemo (šal in tešta, ma Raić non lo ga), voi gave', i ga*.

Pojavi se jednom u “Preporodu” neki čovjek, Trogiranin, tražeći namještenje kao daktilograf. Reče da ima dvoje djece i

ženu u drugom stanju. To je trebalo g. Bertoni u ovako otprilike prevesti: *E di Traù, ha due figli e la moglie in istato interessante*. G. Raić pak, koji nije dao čovjeku da govori, misleći da će on bolje, ovako je to preveo: “Lu že de Tredjiri, el ga duve puteli e la moljera in altro štato.”

G. Bertoni rekne: “Razumijem, iz Achena je (Tredjiri je shvatio kao Treviri!), ima dva pajnkerta, ali u kojoj je to državi njegova žena!”

Nato g. Raić počne dlanovima mijesiti kao baba tijesto u načvama, govoreći brzo: “Basso, bassi.”

“Ah”, reče g. Bertoni, “žena mu je u Nizozemskoj (*Paesi Bassi*), zar ne?”

“No že, no la že”, kaže g. Raić, crven u licu, trepćući elektronski vjeđama, “la že kva batuda con naužea”, i egzistencijalistički pokaže kažiprstom na mjesto pod prslukom, koje su Latini zvali *machina*.

“Sad znam, *capisco*”, smiri se znatiželja g. Bertonia, “u drugom je stanju (*stato interessante*).”

Za vrijeme rata, u ono godinu i par dana moga boravka u Zagrebu, ja sam prevodio ne samo novele za “Preporod” nego i kulturne vijesti hrvatske državne radiopostaje na talijanski jezik, a na zamolbu književnika prof. Antuna Nizetea; prevodio sam nadalje za Novinsku službu na Marulićevu trgu, gdje sam imao čast upoznati dr. Matea Jeličića, kao što sam prije rata prevodio talijanske filmove (didaskalije), novele, pjesme itd.; spadao sam i spadam kao profesor talijanskog jezika i književnosti u kategoriju stručnog osoblja, a budući da sam bio i službeni prevodilac Seljačke sloge (prevevši *Pangeju* i druge brošure), čudim se da me g. Raić nigdje nije nazvao radićevcem, pa zatražio – pošto sam iza toga prevodio za “Preporod” – da se HSS ogradi od mene, kao što se od njega neprestano ograđuju, uz veselje i burni pljesak čitateljstva, glasila HSS-a u emigraciji. Politika je muka, mlka, tj. brašno! *Farina del diavolo*.

Za “Preporod” sam u onih šest mjeseci preveo osam novela, i jedno dvadeset nastavaka Fogazzarova romana *Malombra*, sve sam to potpisao, zatim sam pozdravio “Preporod”, kušnuo g. Raića u visoko (*ma non troppo!*) čelo, i otputovao u Italiju, sa

ženom, ali bez sina, koji se rodio 1943. u Rimu, pa ga nijesmo mogli sobom vodati iz Zagreba, kako to piše g. Raić, koji ni djece ne pušta na miru.

U Italiji sam, najprije u Mlecima, a zatim u Rimu, prevođio za novinsku agenciju Italo-Croata, za izmjenu novinske službe, osnovanu sredinom 1942. (a ne 1941) povodom hrvatske izložbe u Veneciji i Biennale, a raspuštenu 8. septembra 1943. (a ne 25. srpnja!). Dakle, trajala je svega godinu dana, dok joj g. Raić artifičijelno produžuje vijek, da bi me mogao u "Izboru" nazvati dugogodišnjim njenim suradnikom. Ravnatelj te agencije preporučio me prijatelj prof. Giovanni Ponti, od Talijanskog instituta u Zagrebu, koji je izabran za prvog, demokršćanskog gradonačelnika Mletaka poslije rata, a sada je ministar za kulturne priredbe u vladi g. Scelbe. U spomenutu agenciju došao je jednom da pozdravi njena ravnateljica glasoviti psihijatar iz Napulja, pa kada je pročitao – za talijanske provincijalne listove namijenjen – netom prevedeni uvodnik jednog starijeg broja ustaške "Nove Hrvatske", a iz pera g. Raića Vlaha, reče, kimajući zabrinuto glavom: "Taj vaš novinar mora da je prepolovljen čovjek, od glave do nožnog palca."

U svome *Životnom problemu*, koji bi se mogao nazvati *Gran Paštroć Vital*, to jest *Velika životna spačka*, g. Raić, koji je u zajednici s g. Subašićem pokrenuo škandaloznu i difamatorsku štampu u emigraciji, poput tulumaska "Senzacije" u Zagrebu, poziva se, kad nekoga panjka ili kad sebe brani, na mrtve svjedoke. Zato bi se njegova publicistička djelatnost mogla nazvati spiritističkom seansom s milim pokojnicima. Ja neću slijediti njegova primjera. Ovo, što ću sada iznijeti, dogodilo se pred brojnim živim svjedocima u ovdašnjem svratištu Zur Post, punom fine atmosfere starog Beča, sredinom 1948. god. G. Raić je uvijek volio isticati svoje veze s HSS-om. On je, ne varam li se, otišao za vrijeme rata klancima jadikovcima, slušajući savjet pok. Farolfia. On i pok. Farolfi, to je jedno poglavlje *Životnog problema*. Sad ja pišem poglavlje *On i dr. Maček*, kao dodatak poglavlju o Farolfiu.

Dakle, u Zur Postu sjedi 1948. veliko društvo. Pije se piva, u kojoj svjetlucaju iskrice Münchena, Europe, faustovskih piv-

nica. *Verweile doch, Du bist so schön!* G. Raić pije bijelu kavu s kiflama, 12 je sati i sve teče u najboljem redu. Orkestar svira nujne bečke valcere. Tra-la-la-la-tam-tim-tam-tam... Razgovor krene i o politici, tra-la-la-la-ta-tum, ta t a... Govori se o HSS-i i o dr. Mačku. G. Raić je mišljenja da je dr. Maček potpuno zatajio, jer nema štofa za državnika. Pitaju ga, ne misli li da je dr. Pavelić bolji političar?

– Pa naravno – kaže dr. Raić i kroz gusti dim od cigareta, sad sasvim zajapuren, prči nos, naškubi usta, kao da šalje pušice punom mjesecu i maše prezirno rukom.

– Maček? Bah, što je on?

Valcer zahvaća sve. Ta-ta-rata-ta.

Das muß ein Stück von Himmel sein... Konobar, misleći da se radi o Bachu, dobaci mu u prolazu:

– Končerto groslo!

G. Vlaho Buško preko bijela stolnjaka, na koji je g. Raić nehotice prevalio tuđu kriglu, mirno govori:

– Morali biste s više poštovanja govoriti o čovjeku koji je za Hrvatsku osijedio u zatvorima.

Zbog ovog Raićeva strašno poraznog suda o predsjedniku Hrv. seljačke stranke jedan dio društva indignirano ustade i ode, a g. Pero Perić i prof. Bareza najprije zahvaćeni vihorom iznenađenja biše, a potom se skameniše. G. Raić vikne da g. Buško kao diplomat ne zna njemački. Predočim mu da ni Talleyrand toga jezika nije znao. Tada g. Raić odgovori da sam kuferas, a ja prislonim šaku desne ruke na usta i naglo puhnem, a taj se zvuk u Rimu zove *pernacchia*, a u Splitu trumbeta.

G. Raić se zaputi, praćen Radetzky-maršem, u noć i u maglu, zaboravivši platiti bijelu kavu i žemičke.

Ja plaćam ceh za stare šale, zato je g. Raić pun – da se izrazim njegovim barbarizmom – “demagogstva” prema mojoj osobi. Zato je pun – da se poslužim njegovom deklinacijom Bismarckove krilatice – *Drangena nach Ostena* prema meni, ali pravo da vam kažem, sav taj njegov *Drangen nach Osten* meni pomalo miriše po *Drangenu nach Westenu*, ispiriranom negdje na *Ostenu*.

Jer zašto on tvrdi da sam bio tumač u “glavnom izaslanstvu fašističke stranke pri Poglavniku” kad i obični čarkar na straži po Markovu trgu, trgu Bakača, Keglevića, Oršića, Matoša, Wiesnera, Majera i Victorina Vidae, grčkog pjesnika (v. čitanku *Plodovi uma i srca*, Zgb. 1942), kad i obični čarkar – ponavljam – zna da su tumači tog izaslanstva bili dr. Beccafigo i g. Manus, činovnici talijanskog konzulata u Zagrebu. Pa onda, je li uopće potrebno reći da bivši državni poglavar nije trebao tumače, jer zna bolje talijanski nego g. Raić svoj *basic-hrvatski* jezik. Jedini jezik kojim g. Raić bolje vlada od bivšeg državnog poglavara i mene, njegova bivšeg podanika jest francuski, jer je g. Raić bio – kako voli isticati – u Parizu i – kako ne voli isticati – u Ženevi.

*Kad je bija u Parizu
Vidija je Monu Lizu
Šalaj!*

Moje putne isprave, koje sam dobio na talijanskom konzulatu u Zagrebu, isprave, koje su dobivali svi oni što su htjeli putovati u krajeve po Italiji anektirane, on nazivlje fašističkim, tako da neupućeni dobiju dojam ili da sam posjedovao specijalnu fašističku putnicu (koja nikad ni za koga nije postojala), ili da sam bio obdaren legitimacijom Fašističke stranke (koju nijesu davali ni Talijanima za vrijeme rata), a za usluge učinjene njemu, g. Raiću, glavnom uredniku fašističkog tjednika u Zagrebu. Ja sam jednostavno dobio propusnicu kao tisuće Hrvata koji su rođeni u ondašnjim okupiranim krajevima, pa sam – jer se i to moglo – s njom otputovao u Mletke na Biennalu.

G. Raić piše doslovce (*Živ. problem*, str. 69, redak 13. – nesretan broj! – odozgor): “Moja je zadaća bila da pregledavam prevode i da budem tumač između Hrvata i Talijana...”

Ako netko radi u jednom fašističkom listu, pa mu je zadaća pregledavati prevode, tada on obavlja delikatni posao nadzora, za koji treba svojim pretpostavljenima ulijevati povjerenje. Prema tome u ženeralnoj zbrci svojih rečeničkih batrganja fašistički dužnostnik Raić priznaje indirektno da su ga fašisti

smatrali osobom od povjerenja, a budući da također spontano i neupitan priznaje da je bio tumačem između Hrvata i Talijana, *implicite* dopušta da je bio tumač izaslanstva Fašističke stranke. Jer, tko su bili ti Talijani kojima je on služio kao tumač? Ti su Talijani bili, kako on sam navodi (str. 69, redak 6. i 7. odozgor) ravnatelji “Preporoda” gg. Bertoni i Fiocca, njegovi poslodavci. A što je pisalo na posjetnicama spomenute gospođe? Na njima je uz ime i prezime bilo otisnuto: *adetto stampa della Delegazione del Partito fascista presso il Poglavnic*, ataše za štampu Izaslanstva Fašističke stranke pri Poglavniku.

Kotrljajući istinu, g. Raić se skuhao na vlastitoj maloj vatri kao okruglooke modre lokarde na žaru u Kaštel Sućurcu.

Biagio Raich, *Redattore Capo* “pri” “Preporodu”, pri-sjeća se, u svojim hudožestvenim memoarima, kako ga ja u redakciji nisam gledao ravno u oči, bojeći se, valjda, njegovih sirenskih očiju kao Palinuro morskih djevica s ribljim repom. Nisam ga gledao, to je istina, i mogao bih reći u svoju obranu da sam gledao u stranu, jer je manje dostojan našega pogleda nego razbijeni dim havane, koja se puši na verandi za vrijeme ljetne omare, kada dole pod pitarima svira limena glazba Orjune na čijem je “platežnom spisku” jedini među Hrvatima bio neki Risto, nazivajući novac *šipke*, *šipke*. No ja ću reći istinu: nisam gledao u oči g. Raića, nego u vršak modrih cipela tog vremešnog *dandya*, da ne prasnem u smijeh i da mi tako ne izgori “namještenje”. U tom bi me slučaju g. Raić spriječio da odem u Mletke i u Rim, gdje sam 1944, nakon što su Amerikanci oslobodili taj grad, postao raseljena osoba, *displaced person*, pavši na teret UNRRE, ustanove koja je od svojih štíćenika tražila kao dokumenat identiteta dozvolu boravka, a dozvola boravka se daje strancima, pa me kao takova još u proljeće 1944. izvukao iz fašističkog zatvora g. Elijaš, predstavnik H. C. križa, a stranci ne smiju glasati na izborima, iako dobiju poziv, zabunom aljkave administracije, nego mogu putovati u prekomorske zemlje Nansenovom putnicom, kao ja.

Eto, g. Raić je poslužen. Nikakva državljanstva i nikakva glasanja, s moje strane, u Italiji 1946. nije bilo. Ali ipak, mislim da smijem reći tom gospodinu *in octava*, da bih i sa četiri razli-

čita državljanstva za nevolju, u onim i onakvim ratnim vremenima, uvijek ostao ono što jesam, hrvatski književnik, dok bi g. Raić i sa sto hrvatskih ratnih i mirnodopskih državljanstava složenih u snop kao švicarske banknote, također ostao ono što jest: politički stečajni dužnik, bankroter, čija ćemo djela otkupiti na dražbi sabirnom akcijom pod voćtvom g. Subašića, žustrog novinarskog pisara i prepisivača, s pravom da se “pupliciraju” u “Izboru”, koji svojom makulaturom želi potvrditi, o zemljaci braćo, ono što neprijatelj o nama širi: u Europi, da smo Anamiti!

A sada ventilirajmo i pitanje moga odlaska u Italiju sredinom 1942. godine.

Ja se nijesam prijavio talijanskom konzulatu u Zagrebu kao osoba zavičajna u Kotoru – koji su Talijani zauzeli 1941. i anektirali bez moga znanja i ovlaštenja – zato da postanem talijanskim državljaninom, i nisam otišao u Italiju s ambicijom da tamo glasam na izborima, nego naprosto zato da sačuvam svoj fizički integritet, a to naš predstavnik talmi-kulture, koji piše za stanovnike špilja, veoma dobro zna. Tisuće i tisuće ljudi su to učinile, iz ovog ili onog razloga, pa dobronamjerne i razumne osobe iz toga ne prave nikakva pitanja, ali na svijetu gostuje visoki postotak kretena, da bi smrtnicima bio teži boravak na zemlji, pa ako se već ne može smanjiti njihov broj, molimo se zdušno – svaki u svojoj bogomolji – da štete, koju oni čine, budu što manje.

Problematični i preporodni g. Raić – koji dijeli šakom i kačketom hrvatske krajeve, onako odoka, kao trgovci mekinje u pasivnim krajevima bez kantara – spočitava mi što sam 1942. otišao u Italiju, pa iz toga izvodim zaključak da bi pokojnom političkom uredniku “Obzora” bilo draže da sam s njime otputoyao najprije u Tursku, gdje je lovio ciple na Bosporu, zatim u Švicarsku, gdje je proučavao simetriju brojeva – *capicúa* – na serijama švicarskih franaka i napokon u Madrid, gdje se dosađivao na *corridama*, ali je vrlo spretno mijenjao kune u dolare, odnosno uzimao dolare, a vraćao kune. Đederni novinar, *globetrotter* i Sherlock Holmes bez lule (jer je on apsolutni trezvenjak) – koji kao Azev “radi” za četvoricu poslodavaca u

isto vrijeme (v. *Životni problem!*) – žesti se i čudi što sam 1942. godine napustio Zagreb, ali me naziva “bivšim sekretarom jugoslavenskog bokeljskog i crnogorskog kluba” (koji nikada nije postojao!!!), ali me ne prestaje ogovarati kao antidržavnog elementa kod državotvornog čimbenika g. Markusa Sinovčića, koji stvar u pismima tjera dalje, jednako kao što su mi 1942. god. pokušavale učiniti život beživotnim, a na istoj tipci, stanovite osobe, kojima sam bio nepoćudan, jer su moju romantičnu – dakle tipično hrvatsku – politički neodređenu bivšu studentsku frondu smatrali defetističkom urotom, iako *Izaija* (VIII,12) inteligentno i humano upozoruje da se ne smije nazivati urotom ono što “puk”, u ovom pak slučaju Raićevi trogloditi, tako nazivaju. Dok ste Vi, o bajni rodoljube, dični g. Raiću, kao omladinac antišambrirali u orjunaškoj “Pobedi”, sričući hrvatski na stranicama humorističkog lista “Marko Kaka”, ja sam kao dvadesetgodišnji dečko u poetskoj groznici nosio svoje rukopise Matici hrvatskoj, učeći jezik u djelima Matoša, Ujevića i A. B. Šimića, i zato se Vi u ovoj časovitoj usporedbi sa mnom katastrofalno rasplinujete. Em smo Horvati!

Mene je nekoliko žalosnih leventi prisililo da napustim Hrvatsku, moju domovinu još iz onih mladih stoljeća prije Krista u kojima su Teuta i Gencije vladali zlatnim dolinama i zelenim goricama (odatle u mene glincura i grka travarica za zdravicu g. Raiću!), a kasnije me korilo što sam to učinio, poslušavši ih. Ali dobro je što sam ih poslušao, jer smo se našli zajedno kao gosti IRA, pa kad mi pristupi koji od njih i kaže: “Sve je lijepo i dobro što kažete, ali vi ste pobjegli 1942.”, ja mu odgovaram: “Sve je dobro i lijepo što besjedite, ja sam kao kukavica crna strugnuo i to zbog vas 1942, a vi ste šmugnuli kao heroji 1945, i to ne zbog mene, i molim da se to unese u zapisnik. Vi živite, ja živim. *Mir Nichts – Dir Nichts*”.

Sva se moja politička djelatnost na Sveučilištu, prije 18 godina, sastojala u želji da oružničku Jugoslaviju, koju su izmislili Vlahe Raići, skrše narodi, okovani u njenim glavnjačama, punim stjenica i gramofonskih ploča, a kad završim ovu “političku debatu” s Raićem, gramofonskom rumbom, posvetit ću se opet zatišju lirike, u korist moju, a još više njegovu. G. Ra-

ić opetovano vrijeđa hrvatsku mladež, ističući zasluge svoga (oportunističkog!) jugoslavenstva, istovjetujući prazan zvek svoje “ideologije” i svoj vulgarni materijalizam sa zanosima mlade Croatiae. Sve se može reći za hrvatsku mladež, samo se ne može reći da nije bila idealistička, ili da su je privlačile ivanjske krijesnice režima. Ta mladež, žrtva naših paradoksalnih neprilika, bila je oduvijek buntovna i neukrotiva, četrdesetosmaška u političkim i socijalnim zahtjevima i istodobno, anticentralistička i antišovinistička pred Kossuthovim zavojevačima. Ona je padala bajronski u borbi protiv Beča i Pešte, njoj se, izranjavanoj bajunetama i kundacima velikosrpskih diktatura, izdišući u krvi i suzama, kojima je kvasila svoj tvrdi kruh, ukazivala Hrvatska poput blijeda Lazara, koji ustaje iz groba. Pa kada je bila i socijalistička, pa kada je bila i uvjereno jugoslavenska i nebulozno panslavenska, sanjajući Preradovićevu lipu, budimo iskreni, ona bijaše instinktivno kršćanska i strastveno hrvatska. Svi su se njeni snovi rasplinuli u sukobima s krvavom stvarnošću, u oportunizmu i izdaji vođa, diktatima *Realpolitik*. Njena se krv razlijevala pločnicima, njena se tamnocrvena, zdrava, gusta krv razlijevala pločnicima, a preko te krvi prelazile su kočije, automobili i crne sjajne kaljače Raića Vlaha raznoraznih. Hrvatska mladež nikada nije bila režimlijska, ali su zato slugani vladavina bili Vlahe Raići, koji su kao “jugoslaveni” huškali žandarmeriju na goloruki narod, dobro čuvajući iza kolonada i uglova kuća svoje hlače i debelu kožu. U srcu hrvatskog čovjeka, i kada je star i poražen od života, uvijek cvjeta onih dvadeset lijepih godina prve mladosti. Hebrang se zaputio iz šume prema beogradskom Politbirou, ali je nestao u karauli i to zbog onoga Srijema, koji turistički rodoljub g. Raić velikodušno ustupa susjedima, a predstavnik progonjene Crkve u svijetu privoljuje nebeskom carstvu, dok Njegovo Preosveštenstvo pali lojanice carstvu zemaljskome, udarajući neposlušne kaluđere propisno po političkom uredništvu obzora.

Na koncu, ne bismo iscrpli svih značajki mladeži, prešutjevši onu glavnu: ona nije glasno rodoljubna, ona ne galami i ne dreči kao g. Marko Sinovčić s trobojnicom i pleterom na

istaknutom mjestu svojih malograđanskih grudi *pro foro externo* – kako bi rekao naš poklonik Pantagruela, g. Raić.

Hrvatska mladež, kad ustreba, umire dostojanstveno i mirno bez mnogo kerefeka, noseći domovinu u srcu, koje je tesalo tisuću kladivaca.

Između glavnog junaka ovog romana u stripovima i mene vladalo je nekoliko godina primirje, ratna sjekirica bijaše zakopana i mi pušasmo lulu mira. Zapravo, samo sam ja pušio, a on je lizao lilihip i rastapao bombone u ustima. S Raićem sam pio krahere u kavani. S Raićem sam pio šabeso. S Raićem? – pitajte me vi u čudu. S Raićem, da, da, odgovaram mirne duše. Ali jednoga dana rodila se u meni zlosrećna misao da mu oplemenim izgovor, jer on veli “Unregati”, “Guatamela”, “licipaner” i “Caole”, a to bi trebalo značiti: “Ungaretti”, “Guatemala”, “lipicaner” i “Lao-Tse”. Moja je metoda bila jednostavna: preporučio sam mu da dvadeset puta na dan brzo ponovi “prošao top kroz prokop, poveo topicu kroz prokopicu”.

A kako se on meni zahvaljuje na nastojanju oko oplemenjivanja njegova neelastičnog, uglatog izraza?

G. Raić je bacio na mene tintarnicu, pečatni vosak, žice od kišobrana, jogurt i glavu od kupusa. Ja sam tu glavu od kupusa uhvatio u letu i rekao samome sebi: gospodin je Raić izgubio glavu. Zatim se počeo baviti ispitivanjem mojega podrijetla, dobacivši V. Nikoliću kao *speaker* beogradske skupštine: “Gukni, golubane!”

Ispitujući tuđa podrijetla, krvne grupe i rasne tipove u svrhu što temeljitije i znanstvenije likvidacije hrvatskih pokrajina, a nezadovoljan velikim odjekom, na koji su naišli njegovi prijedlozi za komadanje i parastos hrvatskog teritorija, g. Raić, arkimandrilo ne samo da i mene želi “presaldumiti” u “tuđe državne okvire”, nego se dapače domišlja na koji bi me način mogao prikazati sebi ravnim divljakom. Tako u svom gimnastičkom *Životnom problemu* stavlja meni u usta sljedeću rečenicu, tobože upućenu u jednom razgovoru na njegovu adresu: “Vaš je otac bio kuferas. Nije Splitsanin, već je došao iz Zagore.” Međutim kod spomenutog je razgovora bio prisutan g. dr. Baričević, koji me ovlašćuje da izjavim kako ni njegova gospodi-

na oca ni Zagore ja spominjao nijesam u onoj diskusiji, koja je zbilja završila trkom trk, ali iz drugih razloga. Tu, meni impunitiranu, rečenicu ne treba analizirati veliki psiholog. Namjere su g. Raića vrlo prozirne: prepavši se reakcije naših ljudi, koji su se – alarmirani – počeli pitati da li je uopće moguće da je knjigu *Hrvatska i Srbija* napisao Hrvat, on je izvukao iz svoje torbe Split i Zagoru, kako bi ljudi saznali da je on tobože ipak iz Zagore, a da ja istu omalovažavam. S jednim udarcem htio je ubiti dvije muhe, ali još je ljeto i mušice vješto prave *loopinge* iznad Raićeve šešira. A što se tiče trke, koja je tobože tim povodom nastala, do nje je zbilja došlo, ali trčalo se zbog toga što sam ja rođen na Mallorci, i što se on prošetao Splitom u “kofići”, kako ćemo malo niže saznati.

On uživa u ispitivanju podrijetla naših ljudi u Južnoj i Sjevernoj Americi, pa neka mi dopusti da se ja malo pozabavim njegovim. Neke konačno zauzme paritetno stanovište *do ut des* – dam, da daš. Ja sam za njega *pro foro externo* Talijan, ali u užem svom krugu, *pro foro interno*, za pristaše četveronožne teorije, on u vezi sa mnom razvija tezu o Španjolskoj. Ja bih navodno bio s Kanarskih otoka, kao g. Papo, kao g. Finci i na koncu konca kao svi kanarinci. A znate li zašto? Naš nam znanstvenik nakon dugih istraživanja i peripatetičnih napora to otkriva: Vida na jeziku Cervantesa i Manoleta znači *život*. Pa dobro, suglasan sam u tome s njim, ali što znači Raić? Na jeziku Samojedea Raić znači *pupak*. I zbilja, kad se mali Samojed vajka baki: “Nanke per pr pr raić”, to prevedeno na jezik g. Subašića znači: “Stara, buba me tiba”. A gđa Samojedica mu odgovara: “Bororo, švicen franken per bumbar njato raić, umbamba”, to jest: “Kako te ne bi bolio pupo, srećo babina od tolikih po Izbor šljiva i paprikaša, kojim će te počastiti Bosanci, Sremci, a da o drugima i ne govorimo.”

A sada osmotrimo kako se na mediteranskim i *mitteleuropskim* stranama asocijativno reagira na rječcu “raić”. Ispitajmo joj korijen, i što mu ga ono znači! Raić bez dočetka *-ić* je Ra, egipatski bog sunca, a u našoj staroj književnosti, npr. kod Čubranovića, domovina faraona zove se Jeđupat, a Jeđupe ti u Bosni nazivlju firaunima. Raić – firaun? Ne, on nikako ne

može biti Nj. Veličanstvo Tutan-Khamon-Torta. Pokušajmo, onda, s “rajićem”, “rajčicom”. Tomato, tomate? Paradiso – paradizeto – šnenokerl? Izgleda mi da ćemo “imbrokati”, pogoditi. Paradizet rastavljamo na “para” i “dižet”, “t” otpada i seli u prvi razred realke. *Diže* je na Raićevoj talijanštini *kaže*. Dakle, para, geld, gold, švicarski franci, on kaže – *el diže*. Raić je bogat, on je Reich – Carstvo. Ali budući da se g. Raić u zajednici s g. Subašićem u posljednje vrijeme zanima i za duhovno carstvo (jer prevrće oči k nebu kao Tartufe, zaplašen što sam se usudio očešati o nadrikritika, prijatelja društva za zaštitu “živih ptica” i Münchhausena naše filozofije bez kočnice, koji se srozao na Razinu g. Raića i g. Sinovčića i njihovih informacija o meni) on nije samo Reich, nego i Himmel-Reich. Ali, želimo li biti istinoljubivi, reći nam je da se koliko g. Raić, toliko i g. Subašić zanimaju za “carstvo nebesko” i nebeski svod iz čisto špekulant-skih razloga. Naime, čekaju pomoć “Danice” i g. Solda, kojega su u “Izboru” “usosili”, objavljujući mu čestitke, koje su po svojoj prilici na licumjerman način izmamili, pokušavši kompromitirati jednu duhovnu osobu u svom “političkom” mjesečniku najniže vrste. Ustvari uskotračnica Biadžo Raić–Jozef Subaschitch smatra nebeski svod suvišnom kupolom od perlina, koji se ne može unovčiti, ni iskoristiti, pa što će im, kad s nje ne padaju ni zlatna prašina ni modra galica za filokseru našu. Jedino što bi moglo odozgor pasti jest grom u njihovu zdjelu leće s bokunićem špeka.

Ali vratimo se istraživanju i pretrazi – g. Raiću toliko dragoj – stranih tjelesa među hrvatskim krvnim zrcima. Rekli smo, dakle, *reich*, *Reich*, *Himmel-Reich*. I doista, tute smo ti ga, g. Heinrich Heine pjeva na Montmartreu među onodobnim aktivistima:

*Ein neues Lied,
Ein besseres Lied,
Freunden, will ich euch dichten.
Wir wollen hier (tj. Lebensproblem g. Raića
i Vuršt g. Subašića)
Auf Erde schon*

das Himmelraic errichten!
(Novu pjesmu, druzi, ljepšu pjesmu, druzi,
pjevat ću vam ja.
Mi želimo da na zemlji, Trbuhu, a ne muzi
nebesko carstvo sja.)

Dok sam se bavio tim mediteransko-*mitteleurop*skim etimološkim i semantičkim pokusima i digresijama, posjeti me jedan gospodin, beg bosanski, pogleda me sažalno, pa rekne: “Pustite vi te hipoteze! Raić je sociološko ime, izvedenica iz turske riječi.” Govoreći tako, uzme spužvu, izbriše sve moje formule na tabli od škriljevca i napiše sigurnim i energičnim rukopisom: Rajeh. “A ako mu ni to nije dosta”, završi efendija, “pokazat ćemo mu naš grb, da ga dobro prostudira!”

Kad je ono, kako sam gore aludirao, Kūmelraic gatajući u janječú lopaticu ustanovio da potječem s Mallorce na Balearima, gdje su ljetovali Chopin i George Sand u hlačama (koja je imala, puno, puno, ama baš puno franaka), ja sam mu mirno odgovorio da moj pobratim Lovro Vidak, koji je Spličanin, za nj tvrdi da se Splitom prošetao u “kofici”, a to znači da je bio malen, nježan, da još ne bijaše ni prohodao, da se tako rekuć još igrao s guskama (čijim će perima kasnije pisati svoja djela) kada ga je šjor Lovre upoznao.

Počevši se iza uha, da se snađe, i zatreptavši brzo očima, kao leptirica koja umire u staklenom valjku petrolejke, g. Raić tada reče da mi i ime jasno kaže tko sam, što sam i odakle sam (tj. da sam s Mallorce!). Ja sam tada s dužnom skromnošću upozorio g. Raića da bi – kad već nema 6. razreda gimnazije, u kojem se u vezi s Džonom Palmotićem susrećemo s imenom Marka Jeronima Vide, autora *Kristijade*, govornika na Tridentskom koncilu i znamenitog humaniste XVI. stoljeća – mogao konzultirati enciklopedije ili barem Trogrančičevu antologiju, i bilješku u njoj o Palmotiću. I tada bi zapamtio da, dok ja u XVI. stolječú ipak nešto značim, iako već u novčanoj stisci, dotle Jovan Raić u XVI. veku peca ribe u Pančevačkom ritu, dišući na trstiku.

Zemljo, otvori se! A vi, anđeli, uzmite me u zaštitu i odvedite na sigurno mjesto kao Anabel Lee!

G. Raić postane simbolični g. Rak, onaj koji je dobio čušku u *Životnom problemu*, najprije Rak, pa onda Raić i crven kao kuhani jastog jurne za mnom niz ulicu. Trčimo oko kandelabra. G. Raić mi daje “petama vjetra” i gleda u moja bijela demokratska pleća. Ali ja trčim brže i dajem njegovim “petama vjetra” (kao Fangio kad stigne Farinu), gledajući njegova crna leđa *redattore-capa*. Stvaramo vijenac trke priko Lećevice, oko kandelabra. Sad čujem iza mojih leđa njegovu zadahtanu lokomotivu, da opet on sluša fijuk moje *littorine*. On onda jurne Caproniem, a ja, ne budi lijen, zrakoplovom na mlazni pogon. U toj kozmičkoj vijavici pitam ga kroz zvučnik: “Šinjor Raić, Bige?”, a on mi odgovara kroz trska: “Kano zec!” I skicira u svojoj bilježnici “životni problem” trke arkimandriila neosplitskog i stare, paleokotorske karampane. I u toj trci, razletimo vam se, ja kao atom Rutherfordov, a on kao Leibnizova monada.

Zapitan da kaže tko je, dakle, komu dao petama vjetra, g. Einstein, kojega g. Raić zove Ajzenštajn, onako po batalSKU, izjavljuje: stvar je relativna. Jedino što mi, ljudi od nauke, možemo reći jest to da se trčalo. Nato g. Raić zamrzi znanost, spali celuloid Ridolinievih filmova, kupi šoštarski kalendar, i proučavajući zodijak i tajne Keopsove piramide probode iglom moju figuru od voska.

Nekoliko dana poslije toga “špektakla” pošalje mi svjedoke. Trebali bi se tući u Montevideu i to pljuskama. Ja najurim njegove svjedoke, neke fogiste, jer su mi bile sumnjive njihove vjerodajnice, i pozovem g. Raića na turnir pračkom i kukuružnim zrnjem u Parque de la Ancianidad, to će reći u Perivoju od starosti. Ali g. Raić pozoblje od nestrpljivosti svoju zairu kukuruza i do te viteške gužve ne dođe.

Tom sam prilikom bio izabrao za svjedoka g. Marka Sinovića, ali istoga dana pročitam, čini mi se, u “Izboru” njegovu osmrtnicu. “Ma je li moguće? Umro je g. Marko”, kažem sam sebi – i gledam kroz prozor u modru dalj. Umro je autor španjolske vježbenice, u kojoj je za riječi “Croata – patriota” imao

asocijaciju riječi “idiota”. Dakle, umro je, avaj! “croata, patriota, idiota”, povjesničar naše recentne povijesti. A tko će sada pisati *NDH u svjetlu Markovih konaka* s posebnim suplementom i osvrtom na talijansku posvojnu zamjenicu *suo, sua, suoi*? Razmišljajući tako, suza mi kane na vjernu, prijateljsku smotku, ugasi je, i ja je bacim daleko od sebe u sanduk za nevrjedne stvari. Brišući suzu palcem kao Dorothy Lamur, pogledam još jednom osmrtnicu, dok me moje mače, mis Kunjalo, što spava na “životnom problemu”, stalno šturka šapicom, i tada vidim – o večeri, o sunca kasna! – da nije umro Marko Sinovčić, nego da je umro g. Marko Sinovčić. Njegov dobročinitelj. Sada moje misli krenu drugim pravcem. Eto – mislim – dobročiniteљи umiru, a zločiniteљи listaju kao gora u proljeće i sjaju kao “Morning Star” na dva metra i pol. Eh, pa neka žive, a ja ću im posvetiti *Osovinski madrigal*:

*Mentre la mitragliatrice di Biagio Bugiardoni
fa decrepitamente pum, pum, pum,
Warum bist Du, o Marco Zucconi,
so tristemente dumm, dumm, dumm?
O non ti garba il “Gin”, o non ti piace il “Rhum”!*

Dok g. Marko Sinovčić živi, a živjet će još barem jedno stoljeće, jer neće grom u koprivu, g. Raić, politički urednik “Obzora” je politički puhnuo na rosu i vratit će se u zavičaj jedino ako vjerujemo u reinkarnaciju i ako mu to dopusti šjor Stude, hrvatska korjenika.

Prije mnogo godina g. Raić je pročitao prvu i jedinu knjigu u svome dugom vijeku (a ostale zna po naslovu!) i ta je knjiga sasvim promijenila tok njegova života. Jednog dana poklone mu Wildeov *Portrait Doriana Graya* s posvetom: “Budućem velikanu i tumaču visoke politike – Tronuti Splićani”. G. Raić pročita knjigu, gledajući se u špiglu, ubere škljocom cvijet kamilice i stavi ga u zupučak kariranog odijela, pa tako pitoreskno nakinduren i u šimi-cipelama osvane na splitskoj rivi. A dan je bio lijep, pun obećanja.

– Ča ti je to? – pita ga šjor File Stude.

– Ja san van Dorijan Graj Splitski, lip, ricast – odgovara g. Raić, pa nastavlja: – Ako je neko na rubu od ponora, tega treba gurnuti u provaliju, reka mi je Niče. A da ću biti urednjak našega “Žurnala d Dba” proreka mi je Ćiro Ćičin Šajin, čovik iz Mogadora i Mogadiša.

Toga je dana šjor Studi ušao mravac u lijevo uho, a desno mu je bura propuhala, pa nije dobro čuo.

– Kako? Ča si reka? – razrogači oči naš dobri šjor File. – Ti si Dorijan Vlaj? Mogamiša? Pa ča o temu triba govorit?! Mrš, mrš, aj ča!

Obrnuvši leđa Paradižetu, šjor File s ružmarinom u ustima sretne Bepa Pegulu.

– Jeste li čuli, šjor Bepo moj, ča oni Rajić trumbeta?

– Jesan, jesan, a ča mu moremo kad je Kantakuzen infiša!

I tako g. Raić postane – “brez kumpašjuna” – Dorijan Vlaj bez stila i Danuncijo bez refinementa, da završi kao četverostruki simultani politički samoubojica.

Premda se poznajemo već nekoliko vlaških godina, s Raićem se rukovah svega tri puta, primijetivši u sva tri slučaja čudnu pojavu, zbog koje sam se duboko zabrinuo. Poznati hiro-manti starog svijeta prorekli su mi da ću živjeti 95 godina, jer da tako piše na mom dlanu. Naime, ja to sam napišem svakog jutra tušem. Ali uvijek kad bih se rukovao s Raićem izbrisale bi se vijuge duga života, pače crte na mom dlanu, križajući se opasno, pokazivahu nagli prekid, kao u čovjeka kome je suđeno da naprasno umre, u automobilskoj nesreći, ili premlaćen ćulom. Zato, kad sam one – sad već daleke – jeseni 1946. ugledao g. Raića kao sivu točku među sivim mrljama na rimskom pločniku, uhvatim ga za rukav i odvedem K starom bačvaru u Via Ripetta, kojom je svakog jutra šetao Stendhal, odmarajući se od politike i flirta u rimskim salonima uz mjesečinastu glazbu, koja se srebreno lila s flauta Rossinia i Cimarose.

G. Raić me izvijesti da je upravo stigao iz Švicarske i, kvrcnuvši me veselo kažiprstom po čelu, reče da mi je čelo tri prsta visoko, a njegovo $7\frac{1}{4}$ palacah.

Ja sklopim ruke na stolu, sjećam se kao da je bilo danas, kraj nekakvog artificijelnog cvijeća, zovem bijelu kavu i tri pe-

reca za g. Raića, a sebi naručim čašu zlatnog vina iz Frascatia, koje ne samo blaži dušu nego i tijelo krijepi, i počnem mu tumačiti Lombrosovu teoriju o čelima. Po toj teoriji ljudi niska čela naginju idiotizmu i delinkvenciji. U mladosti su orjunaši iz čistog koristoljublja, a pod starost fašisti iz jednostavnog računa, tako da je njihova evolucija logična, u znaku toljage i ricinusa. A budući da nisko čelo nije oznaka visoke inteligencije, oni to i očituju, spočitavajući ljudima njihov odlazak u Italiju da izmaknu progonu, dok sami služe fašizmu u domovini kao urednici fašističkih listova. Zatim putuju svijetom u potajnim misijama, a ti, koje oni proglašavaju fašistima čame u fašističkim zatvorima, optuženi kao atentatori na fašističke ophodnje.

Ljudi niska čela zaviđaju bližnjima ujutro kad se otvaraju banke, materijalna dobra, a uvečer, kad zvoni *Zdravomarija* na tornjićima domovine, zaviđaju im duhovna bogatstva. Oni se nikad nijesu zapitali zašto žive i kamo zapravo idu, zašto žive na ovome svijetu, čiju ljepotu oni ne mogu sagledati, jer smrknuti i mrzeći do podneva jedan dio čovječanstva, a popodne preostalo ljudstvo, oni gase sva svjetla oko sebe, dok je u njima samima svaki sjaj već odavna utrnuo.

Dok sam to govorio, pogledam čelo gospodina Raića, a ono sja kao alabastar, visoko je i vedro. G. Raić obuzet bi nekom milinom i silnim nestrpljenjem da iskaže svoju intimnu radost i sreću, pa se vrtio na stolici kao piškur u loncu, a sunce se namnožilo u tisuće malih sunčevića, koji su vragoljasto oko nas igrali, u mojoj čaši fraskatanskog vina, na obloj ručici jednog djeteta, u zrcalima i na štukaturi starog stropa, odrazujući se u mrkom koritu fontane pred tavernom. Prođe ispred našeg prozora starčić čist, izglačan i u milju vedrog dana pozdravi gladeći bradu *à la Verdi: Buon giorno a voi, e a tutto il mondo*, a g. Raić, ne gledajući ga, odbrusi mu: *Buona notte!*

Ja završim s izlaganjem, a on to jedva dočeka da mi saspe u lice, sav razdragan, cijelu Lombrosovu teoriju s mojim komentarom.

– Ha, pa vi ste taj! Vaše je čelo nisko, dapače vrlo nisko – reče i zgrabi šešir.

A ja mu mirno odgovorim:

– Vi, g. Raiću, s vašim visokim (ali ne suviše!) čelom i ja s mojom niskom (ali ne suviše!) čelenkom, izuzeci smo te famo-
zne teorije!

Sreo sam posljednji put g. Raića na Floridi, pred Božić. Prošao je, u roza odijelu, pokraj mene, ali me nije primijetio, jer je gledao u zemlju, bolje rečeno u asfalt kao pravi asfaltni demokrata i kao Asfaltides IV, *King of Asphaltic Beauty*. Ulica je bila jarko osvijetljena, u izlozima su sjale iskićene jele i borići sa staklenim kuglicama svih boja, a zvučnici su prenosili vrlo lijepe, ali tužne pjesme. Pogledam se u staklu izloga i vidim sebi bore na licu, a vidim i njega odražena u staklu kako nesigurna koraka nestaje niz ulicu. Pa mi bude skoro žao čovjeka koji me u svojoj poodmakloj dobi i u tuđini želi utopiti u čaši vode. Sjetim se Zagreba, Božića, snijega sa saonicama i praporcima i tiho zapjevušim:

*Bez bola i bez tuge
ja gledam vas sada,
jer srce već davno
umrlo je moje.
Mi bili smo sretni
bezmjerno beskrajno.
Sad znanci smo samo
Vla-ho-je.....*

Obrana hrvatske cjelokupnosti i javnih radnika, 1954. [Zajednička zbirka s Ivom Bogdanom.]